Krzysztof Żarna¹

**Recenzja. Wojciech Brzozowski, Adam Krzywoń,
Marcin Wiącek, *Prawa człowieka*, ISBN 978-83-8160-109-2,
Wolters Kluwer, Warszawa 2018, ss. 296**

Nakładem wydawnictwa Wolters Kluwer ukazał się podręcznik akademicki poświęcony problematyce praw człowieka. Jego interdyscyplinarny charakter powoduje, że może on być przeznaczonym dla studentów bezpieczeństwa wewnętrznego, europeistyki, prawa, politologii i stosunków międzynarodowych. Podręczniki dotyczące problematyki praw człowieka charakteryzują się specyfiką związaną z tym, czy autorem jest specjalista z dyscypliny nauk o polityce, stosunków międzynarodowych czy też prawa. Recenzowane opracowanie jest czytelne i napisane przystępnym językiem, co czyni je uniwersalnym. Książka autorstwa wykładowców Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego: Wojciecha Brzozowskiego, Adama Krzywonia i Marcina Wiącka obejmuje zagadnienia według stanu prawnego na dzień 1 sierpnia 2018 r. co czyni ją pozycją wyjątkową i niezwykle istotną ze względu na jej aktualność.

Struktura podręcznika ma charakter problemowy, co wydaje się uzasadnione. Obejmuje on zagadnienia teoretyczne, systemy instytucjonalnych ochrony praw i wolności, treści normatywne poszczególnych praw ze szczególnym

¹ ORCID ID: 0000-0002-6965-8682, doktor habilitowany, Zakład Polityki Bezpieczeństwa Instytut Nauk o Polityce Wydział Socjologiczno-Historyczny Uniwersytet Rzeszowski. E-mail: zrnk75@wp.pl.

uwzględnieniem praw pierwszej generacji, tj. praw osobistych i politycznych. Niezwykle istotną rolę odgrywa orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, co jest niewątpliwym atutem niniejszej publikacji.

Na konstrukcję publikacji składa się wykaz skrótów, aktów prawnych, wstęp oraz trzynaście rozdziałów. Każdy z nich otwiera zalecana przez autorów literatura przedmiotu. Sam ich dobór jest subiektywny, co jednak jest zrozumiałe. Dominują opracowania polskojęzyczne, choć są też odwołania do literatury światowej, szczególnie anglojęzycznej.

Rozdział pierwszy „Zagadnienia wstępne” ma charakter wprowadzający. Wojciech Brzozowski przybliżył w nim prawo podmiotowe i pojęcia pokrewne, terminy praw i wolności, ideę praw człowieka, generacje, podmioty, adresatów praw człowieka, granice i ograniczenia praw i wolności człowieka, efekt mrozący, klauzule derogacyjne, współzależność pomiędzy rządami prawa a ochroną praw człowieka.

W rozdziale drugim „Krajowy system ochrony praw człowieka i obywatela” Marcin Wiącek scharakteryzował system sądownictwa w Rzeczypospolitej Polskiej, Trybunał Konstytucyjny, Trybunał Stanu, instytucje *ombudsmana*.

Regionalnym systemom ochrony praw człowieka poświęcony jest rozdział trzeci autorstwa Adama Krzywonia. Przybliżył on europejski system ochrony praw i wolności w ramach Rady Europy i Unii Europejskiej oraz pozaeuropejski system ochrony praw człowieka: system międzyamerykański i system afrykański. Te ostatnie w sposób bardzo zdawkowy, choć może to być uzasadnione faktem, że orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w ramach Rady Europy w stosunku do innych systemów ma zdecydowanie większy dorobek.

Rozdział czwarty autorstwa Wojciecha Brzozowskiego dotyczy uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Autor scharakteryzował Powszechną Deklarację Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych oraz mechanizmy kontrolne obu Paktów. W rozdziale tym przybliżono również inne traktaty w systemie ONZ oraz nowe organy ochrony praw człowieka.

Rozdziały od piątego do jedenastego dotyczą pierwszej generacji praw człowieka. W rozdziale piątym „Godność człowieka, prawna ochrona życia, za-

kaz maltretowania” Adam Krzywoń przybliżył problematykę godności człowieka będącą źródłem praw i wolności człowieka, kwestię prawa do ochrony życia oraz zakazu tortur oraz innego nieludzkiego traktowania albo karania, który ma charakter absolutny. W rozdziale szóstym Marcin Wiącek scharakteryzował problematykę wolności osobistej, zasadę *ne bis in idem* oraz zakaz karania bez podstawy prawnej. Rozdział siódmy autorstwa Marcina Wiącka dotyczy prawa do rzetelnego procesu sądowego. Autor przedstawił w nim treść i ograniczenia prawa do sądu, uprawnienia składające się na prawo do sądu oraz postępowanie sądowe w sprawach karnych. W rozdziale siódmym „Prawo do prywatności” Wojciech Brzozowski scharakteryzował źródła prawa do prywatności, autonomię człowieka, prawo do ochrony czci i dobrego imienia, prawo do ochrony życia rodzinnego, tajemnicę komunikowania się, nienaruszalność mieszkania. Wojciech Brzozowski jest autorem kolejnego rozdziału „Wolność myśli, sumienia i religii”. Przedstawił w nim konstrukcję prawną, przekonania podlegające ochronie, czynności kultowe, symbole i ubiór religijny, nauczanie religii i wychowanie religijne dzieci. Wolności wypowiedzi poświęcony jest rozdział dziesiąty autorstwa Adama Krzywonia. Przybliżył w nim indywidualny zbiorowy aspekt wolności wypowiedzi, formę i treść wypowiedzi, wypowiedź polityczną oraz debatę w sprawach publicznych, wolność twórczości artystycznej i swobodę badań naukowych, autora wypowiedzi, status osoby do której odnosi się wypowiedź, ograniczenia wolności wypowiedzi, wolność wypowiedzi a ochronę pamięci historycznej. W rozdziale jedenastym Marcin Wiącek przybliżył wolność zgromadzeń i zrzeszania się.

Adam Krzywoń jest autorem rozdziału dwunastego „Zasada równości i zakaz dyskryminacji”. Autor poruszył tam kwestie podstawy prawnych zasady równości i zakazu dyskryminacji, treści zasady równości, równości jako tzw. Meta prawo, równości w stanowieniu prawa i jego stosowaniu, odstępstw od zasady równości, równości kobiet i mężczyzn oraz zakazu dyskryminacji.

Problematyce praw drugiej generacji poświęcony jest rozdział trzynasty „Wybrane prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne” autorstwa Wojciecha Brzozowskiego, Adama Krzywonia i Marcina Wiącka. Poruszono w nim kwestie prawa do własności, wolności działalności gospodarczej, prawa do ochrony zdrowia, prawa do nauki, prawa pracownicze.

Można byłoby się zastanowić nad sekwencją poszczególnych rozdziałów, szczególnie od drugiego do czwartego. Czy nie bardziej zasadne byłoby rozpoczęcie od uniwersalnego poprzez regionalny na krajowym systemie ochrony praw człowieka kończąc?

Pewnym zastrzeżeniem może być fakt, że autorzy nie zdecydowali się na umieszczenie w załączniku tekstów źródłowych najważniejszych aktów prawnych, niemniej z drugiej strony wydaje się to uzasadnione. Po pierwsze, zwiększyłoby to objętość recenzowanego opracowania i to znacznie, drugiej akty prawne są dostępne w formie cyfrowej.

Reasumując, książka autorstwa Wojciecha Brzozowskiego, Adama Krzywonia i Marcina Wiącka jest niezwykle istotną publikacją porządkującą i aktualizującą czytelnikowi wiedzę dotyczącą praw i wolności człowieka.